

րոնք արտադրուած են բարձր ու մաքուր ներ-
շնչութեամբ մը, ազնիւ ու խսրտանկ զգացումով
մը, բլլայ ազատութեան երազներ կամ միս-
տիքական զգացման անկեղծ ու հոգեբան շար-
տայայտութիւններ, բարոսացումի ճիշեր կամ
դատնացած ծիծաղի մը հնչիւնը, ցաւի երգ մը
կամ սիրտի գեղօն մը ամէն ինչ որ Գեղեցկու-
թեան սարսուռն ունի իր մէջը, եւ հետեւա-
բար մաքուր է եւ ազնիւ ու բարձրօրէն օգ-
տակար:

Միւսնոյն ասան, պիտի սկսինք հրատարա-
կել հայ հեղինակներու գործերու շարք մը,
«ՀՐԱՏԱՐԱՅԻՐԻԹԻԻՆՔ» (ԱՆԱՀԻՏ) ի համատար-
դումով, շարք որ ՄԱՏՆԱԳԱՐԱՆ (ԱՆԱՀԻՏ) ին
լրացուցիչը պիտի բլլայ:

Այդ շարքին մէջ ի լոյս պիտի ընծայենք
Հայոց հին ժառանգիրներէն ոմանց գործերու
աշխարհաբար թարգմանութիւնները, ժամանա-
կակից գրադէտներու կարգ մը կարեւոր բայց
մոռուած կամ սպառած գրքերու վերաստպում-
ներ, արդի գրողներու ազդած աշխատութեանց
հաւաքածուներ կամ անտիպ էջերու ամփոփում-
ներ, եւ ուսումնասիրութիւններ Հայոց պատ-
մութեան, արուեստին ու գրականութեան
մասին:

Այս գծուարին ձեռնարկը կը փորձենք, մեր
անձնական համեառ ու մերուն վրայ յենլով,
բայց վստա՛ւ բլլալով միանգամայն որ հասա-
րակութիւնը պիտի գիտնայ գնահատել անոր
օգտակարութիւնը եւ մեղի պիտի չնորհէ իր
աջակցութիւնը՝ զայն ի դուրս հանելու համար
այնպէս ինչպէս կը բաղձանք:

ԷՌԵՆԵՍԹ ՌԵՆԱՆ

Եւր .

1840 թ. վերջը ՌԵՆԱՆԻ յանձնուեցաւ Խալիլոյ
մէջ հնագիտական պաշտօն մը, Հոն ութը ա-
միս անցուց: Այս ուղեւորութիւնը իրեն հա-
մար նոր կերպարանափոխութեան մը չուկէա-
րելա, այնքան խորունկ օրգաւ այն որ իրեն
թողւել սուած էր կաթողիկոսութիւնը: Հոն
զգաց թէ կեանքի մէջ ի՜նչ կրնար բլլալ ար-
ուեստին ու գեղեցկութեան զերը: Այս թուա-
կանէն ետքը կը տեսնենք բարոյական գիտակ-
ցութեան եւ գիտական բանապաշտութեան հետ,
երեւակայութեան ու արուեստագէտի խանդին
զարգանալը իր մէջ: Նոյն ժամանակ կը հնա-

ժարի նաեւ. Խիեղեղական վերածնութեան իր
ոսմովարական երազներէն: Դադաքական դէպ-
քերէն յուսախար եւ իր ճամբորդութեամբը հա-

ԷՌԵՆԵՍԹ ՌԵՆԱՆ

(Միտոլոյ Եւրլէնի)

մոգուած մարդկային ընկերութեանց զանազա-
նութեան, կը տեսնէ թէ՛ ընկերական խնդիր-
ներու կնճոռոտութիւնը եւ թէ՛ անոնց համար
առաջարկած միջոցներուն յարաբերական ու
նորոշ հանգամանքը: Այդ օրէն սկսեալ, իր
զգացումներն ու զգալափարները իրենց ճոխ դա-
նազանութեան մէջ վերջնականապէս կարգուե-
ցան. իր համոզումներուն եւ էական հակում-
ներուն մէջ եղան մէկ քանիներ որ արտաքին
դէպքերու աղբիւրներէն ասի կամ ասրիսե-
րու ընթացքին մէջ աւելի զբաղան, բայց
կրնանք ըսել որ այդ թուականէն ետքը նոր
համոզումներ ու նոր հակումներ չստեղծուեցան
իր մէջ: 1850 թին, ՌԵՆԱՆ պաշտօն ստացաւ
Աղգային Մասնապարանին մէջ, եւ 1850-56 թին
միշտ իր քրոջ հետ աղբիւրով, առաջ տարաւ բա-
նասիրութեան եւ կրօնական պատմութեան ու
սոսմասիրութիւնները: 1852 թին հրատարակեց
«Ավէրօս» եւ ավէրօսութիւնն ուր ցոյց կու-
տայ ուղղափառութեան վտանգը որ մահմետա-
կանութեան մէջ կեցուց գիտական ու փիլի-
սոփայական բարեշրջումը: «Սեմական լեզու-
ներու ընդհանուր պատմութիւն»ը երեւցաւ
1855 թին եւ յաջորդ տարին Արձանագրութեանց
Ակադեմիային անդամ անուանուեցաւ: Միւս-
նոյն ժամանակ «Տէպայ» ի եւ «Ռըվիւ տէ տէօ
Մօնա» ի մէջ կը հրատարակէր յօդածներ ու
րոնք ապա զրքի ձեւով ամփոփեց «Կրօնական
պատմութեան հրատմաստութիւններ» (1857)

և «Բարոյախօսական ու քննադատական փորձեր» (1859) տխրոտով, Անոնց մէջ հաւասարապէս կը տեսնուին իր բարոյական ու արուեստագիտական համոզումները հոն կը գտնենք արդէն իր պատմական մեթոտին բոլոր գլխաւոր դժերը :

Ճրանսայի քաղաքական եւ ընկերական վեհակին վրայ, որով կը շարունակէր զբաղել, իր դատումները խիստ են . ամենուրեք օգտապաշտութեան հետապնդումը միայն կը տեսնէր, բարոյական բարձրութիւն չէր նշմարէր ո՛չ ժողովրդին մէջ, ո՛չ վարիչ դասակարգին մէջ :

1856ին, ամեւնապատ օրերից Շէֆերին հետ, որ Արի Շէֆէր նկարչին եղբորաղջիկն էր, Օր. Շէֆէր «գլխիքը մղեց առէն բանի մէջ քնական, նկարագեղ կողմը տեսնելու . այդ հմուտին եւ այդ մտածողին մէջ, քնացած բանաստեղծն արթնցուց» : Այդ արուեստագիտական միջավայրին մէջ իր մտաքնն եւ իր ամուսնութիւնը աւարտեցին այն կերպարանափոխութիւնը որ «Սեմական լեզուներու պատմութեան» գիտուն հեղինակը Յիսուսի կեանքին բանաստեղծական ու հանճարեղ դրաճեալն փոխարինեց» :

ՊԵՐԹԸԼՈ

(Շարունակելի)

ՊԱՅՈՒՆՅԱՅԵԱՆ

Յարիգարեակ երկու Հայեր, պ. պ. Քաշաեան եւ Քալաթեան իմ մասին գրուելի զԵպարսութիւններ ըրած ըլլալով Հայկաթան Միութեան անդամներէն պ. պ. Բամաւեշեանի եւ Պամբաւեանի հետ իրենց ունեցած մեկ ճեպարեանքանքը, պատմութեան ու պատմութեան ասեան կազմուի, Պանանջա ընդունուեցաւ . որոշուեցաւ կաղնեղ պատմութեան մը, որ առաջինը պիտի ըլլայ աւստրալիանի հա, զաղորդներուն մէջ, Վճիւր պիտի հաղորդուի մանուկն : Մանաւանդութիւններ Անահիտի յարոյր թուով :

Ա. Չ.

ԳՐԲԵՐ ԵՒ ԹԵՐԹԵՐ

ԲԱԶՄԱՎԱԼԳ. — ԲԱԶԱՅԱՆ, ԵՒ ԹԵՐԹԵՐԻՍԻ ՄԱՍՈՒԼԸ. — Պ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԵՆ ԵՒ ԲԱՐԻՉԻ ՀԱՅՅԵՐԸ. — ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ, ԱՅԵԱՐԸ ՀԱՅԱՐԸ ԵՒ ՌՈՒՍԱՀԱՅՅԵՐԸ. — «ՀԱՅՅԵՐԵՆԻՔ» . — ՄԻՆԱՍ ԶԵՐԱԶ ԵՒ ՊՍՍՄՈՒԹԻՆԸ

ԲԱԶՄԱՎԱԼԳ. — «Բազմավէպը իր ապրիլի թիւին մէջ ետեւեւ առգրով կ'որակէր հանգուցեալ Ստեփան Ոսկանեանի հրապարակադրական գործունէութիւնը . «Հին հայ լրագրութեան տեղեակ անձինք անտարակոյս տակաւն չեն մոռցած թէ հանգուցեալը երիտասարդ հասակին մէջ իր «Արեւիք» լրագրով զբաղան օրիկայ մը հանդիսանալու համար ո՛րքան ճիշդ թափեր է» :

Գաղթի գերեզմանի մը վրայ նստած աշայնքաւն աղուշ որքան կոյիտ ետուր, ամբողջ հայ մամուլին զայրոյթը գրգռեց «Բազմավէպ»ին դէմ . եւ ընական էր որ այդպէս ըլլար . Ստեփան Ոսկանեան մարդ չէր էր, այսինքն նկարագիր, տաղանդ եւ հիմնաւոր զարգացում ունեցող անձ մը . այն մէկ քանի անկեղծութիւն ու խանդավառութիւն «Երեւանական» շաբաթի մէկը կըլլաւ ինքը, որ ԿճԻ շարժման առնիւ պարիքաւորներուն վրայ զէն ի ձեւ ռին կոտեցան ֆրանսացի ազատականներուն հետ . եւ իր արժանիքն այնքան մեծ էր որ Մացցինիի պէս հսկայ մը զինքը սիրեց եւ Քալաթեան հանճարեղ զայն իրեն քարտուղար եւ իր զուակներուն դաստիարակարգելի Բազմավէպ սեղի կը դառնար անշուշտ Հայոց գծու թարգմանիչ զղուելով ազգային գործունէութիւնէն բացարձակապէս քաշուելու որոշումը զոր տուաւ Ոսկանեան եւ զոր պահեց իր կեանքին վերջին քառասունին ամբողջ . որքան ալ գործին մը ապեւրարութիւն կամ ցածրութիւն տեսնէ իր ազգին մէջ, իրաւունք չունի զայն ուրանալու, անկեղծ անշուշտեւ, անոր բարձրացմանը համար աշխատել զաղորդել Բայց հակառակ ատոր Ոսկանեանի տիպարը անոնցմէ է որոնց առջեւ մարդ ստիպուած է յարգանք զգալ իր բանֆէլիներուն մէջ հայ կամ օտար ճիւղերի թիւերու մասին իր զգացումները համարձակութիւն յայտնած ըլլալը կրնար իրաւունք տալ «Բազմավէպ»ին խմբագրութեան հակախոհ ու նոյն իսկ հակակիր ըլլալ այդ զրոյթին, բայց երբեք իրենց իրաւունք չէր տար այդ նախադրանքները գործածելու : «Բազմավէպ»ի խմբագրութիւնը գիտէր, — կամ պարտաւոր էր գիտնալ, — թէ Ոսկանեան ո՛րքան անկեղծ եւ անհաշակներ էր իր այդ զգացումներուն արտայայտութեանը մէջ եւ այդ խմբագրութիւնը, որ հայերէն լեզուն հիմնովին դիտարկու յաւակնութիւնն ունի, չի կրնար անդիտանալ թէ «սրկայ» բառը միայն անոնց կարիքն է կիրարկել որոնք անձն մը, հաստատութեան մը կամ գողափա-